
ПЕРЕКЛАДИ СУЧАСНОЇ КИТАЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Чжан Айлін. “Релігія китайців”. Частина перша

Переклад та коментар В. Урусова

Це власне написано для іноземців, тому досить поверхово, але я вважаю, що іноді треба, як у підручнику для початкової школи, дуже просто пояснити деякі речі.

Із зовнішнього погляду немає про що говорити стосовно релігії китайського народу. Китайські інтелектуали протягом багатьох років завжди були атеїстами. Вплив буддизму на китайську філософію – це теж ще питання, а в освіті і вихованні простих людей буддизм залишив зовсім небагато слідів. І тому що це викликає великі сумніви, китайську літературу переповнює велика печаль. І тільки в матеріальній докладності вона отримує радість – тому «Квіти сливи у золотій вазі», «Сон у червоному теремі» так старанно в усіх подробицях подають нам меню на столах, невтомно, а чому б і ні, тому що це подобається, ці подробиці такі красиві і приємні, захоплюючі, а головна тема - вічна печаль. Погляди на людське життя спрямовані у порожнечу. Люди з різних країн світу мають схожі відчуття стосовно того, що китайців відрізняє від іншого світу – це те що виникає почуття «пуста порожнеча, все – це порожнеча» і на цьому все зупиняється. Китайці споглядають як опадають квіти і тече вода, як від вітру течуть сльози, довго зітхають на місяць, відчують тимчасовість життя, але тут вони зупиняються і не ідуть далі. Смерті не уникнути, але вони через це не падають духом, не втрачають надію, не стають свавільними, жадібними, не вдаються до розпусти – для європейців це було б цілком логічно. Як європейці часів Ренесансу, якщо не вірили у вічне життя після смерті, то ще більше веселилися і чинили лихо, так галасували що переверталися небо і земля.

Освічені китайці вважають, що людина живе з року в рік, і нікуди не подінеться, людство живе з покоління у покоління і теж нікуди не зникне. Таким чином, який сенс має життя? Чи є той сенс чи немає його, все одно життя триває. То ми все самі вирішуємо, і немає великого значення, але жити краще все ж веселіше, тому для власного задоволення все ж таки краще дотримуватись правил. Окрім того обережно залишили вільне місце – білий туман для можливості несвідомих рухів містичних сил, але в останню мить все свідоме припиняється, наприклад, на верхній частині китайської картини обов’язково залишається вільне місце, яке не можна зменшувати, без нього картина втрачає рівновагу. Чи то в мистецтві, чи то в житті людини найважче зрозуміти, коли треба зупинити руку. Китайці найбільше пишаються таким обмеженням прекрасного.

Та ретельно розглянувши це питання, ми виявляємо, що всі мають одне спільне релігійне тло. Освічені люди і темний народ відрізняє лише одне: освічені більше вірять і не дуже готові це визнавати, а простий народ визнає це, але не дуже вірить. Ця неясна психологічна картина більшою частиною є сумішшю буддизму, даосизму, духів і привидів пізнього даосизму, що роками накопичувалась у головах китайців, і має небагато спільного з раннім буддизмом. Забобони нижчих класів лише уламок у великій конструкції, а вся ця конструкція рідко оглядалась людиною з дуже знайомої причини. Оскільки забобони нижчих класів є частиною системи світогляду, то це вже і не забобони.

Та чи можна цей світогляд вважати релігією? Китайські селяни, чим наполегливіше ви будете у них допитуватись, тим менше вони насміляться дати впевнену відповідь, хіба що можуть сказати: «Чи існують духи? Здається не бачили». Що стосується освіченого класу, то коли вони кажуть, що не вірять, то це так і є, але їх думки і вчинки тасмно зафарбовані кольорами спільного релігійного тла, тому хоч і не вірять, але ладні у це повірити. Релігія по суті наполовину – це те, що бажане. І ми повинні розглянути ці бажання китайців.

Китайське пекло

У китайців є даоський рай і буддійське підземне царство. Після смерті всі душі у підземному царстві постають перед судом, тому не так як у християнському підземному вулкані, де тільки грішники отримують покарання, наше підземне царство має більше вільного простору. У «царстві тіней» вічні сутінки, але іноді воно дуже нагадує звичайне місто, де центром зацікавлення відвідувачів є 18-поверхова підземна в'язниця. І часто траплялося так, що душі живих залітали у підземний світ, зустрічали душі своїх померлих родичів і друзів, прогулювалися разом цим підземним містом.

Щодо вигляду духів існує чимало різних легенд, найбільш наукоподібна версія стверджує, що дух – це подих, що не розсіявся, газоподібне тіло. На підставі цього можна зробити висновок, що духи схожі на сірий або чорний силует, що і вітру не витримує, з часом розсіюється, тому кажуть, що «новий дух - великий, старий дух – маленький». Але уявлення основної маси людей схиляється до чогось подібного до фотографії, і зазвичай дух стає схожим на покійника.

Поліція потойбічного світу арештовує душі померлих, у вищому суді там сидить князь п'їтми Мінван, чиновники Мінвана набираються серед найбільш вправних душ. Тих в'язнів, які за життя мали багато добрих справ, негайно звільняють і золотими сходами піднімають на небо. Грішники, що залишаються у пеклі, відбувають покарання відповідно до скоєних злочинів. Наприклад, корумпованих чиновників змушують пити багато розплавленої міді.

Реінкарнація

Представники середнього класу завжди проходять реінкарнацію. Обставини наступного життя цілком залежать від того як людина жила у попередньому. Хороша людина народжується у заможній родині. Якщо ця людина не без недоліків, то вона народжується жінкою у заможній родині, а буди жінкою – нелегка доля. Якщо у минулому людина не мала добрих вчинків, то в наступному житті вона народжується серед нижчих класів, або нижчих тварин. Різник стає свинею. Боржник, який не повернув борг, буде волом чи конем, щоб працювати на свого позикодавця. Перед тим як залишити тіло душі випивають зілля, щоб забути колишнє життя. Їх піднімають на великому зубчастому колесі вгору, вони зі страхом дивляться вниз, духи стражники зіштовхують їх з колеса, і душі падають – в руки акушерок. Перекази про колесо долі існують у всіх східних країнах, але у них немає такого як у Китаї чіткого і конкретного уявлення про це. Як те, що за спинами у душ сидять маленькі дітки, і тих, хто не наважується стрибати, духи наглядачі ногами зіштовхують вниз. Мати, заколисуючи дитину, з докорою запитують: «Так ти не хотів до нас приходити?»

Клопоти із законом

Зо злочин людина отримує покарання, і у підземному царстві теж, можливо у наступному народженні, можливо, ще за цього життя – у сина який не шанує

батьків його власний син буде таким же, якщо пані шмагає свою служницю, то на спині у неї виникне гнійне захворювання шкіри. Іноді відплата за гріхи одночасно відбувається і у світі людей і у потойбічному світі. Іноді людина, потрапляючи на «екскурсію» в підземне царство, бачить там знайому пані, яка її шмагала, а після повернення на білий світ бачить, що та ще жива, але на спині у неї з'явилися нариви, що гнояться.

Але покарання не завжди відбувається за законними процедурами. Часто так буває, що коли хтось вбиває людину, суд уникає всіх формальностей і дозволяє жертвам самим схопити злочинця. Духи оволодівають тілом злочинця і той починає говорити голосом убитого, викриває всі таємниці злочину, а після цього вчиняє самогубство. Ще швидше карали злочинця ударом блискавки, але так вчиняли тільки у випадках найтяжчих злочинів. Дух грому записує назву злочину на обгорілій спині злочинця. Зразки таких «знаків блискавки» вже склали окрему книгу, що відома у всьому світі.

Але все це непевне, ми можемо тільки здогадуватись, що там може вчинити адміністрація потойбічного світу. Те, що в Китаї невідворотна відплата за вчинене існує, дуже легко довести і абсолютно неможливо підтвердити, що вона не існує.

Китайський потойбічний світ дуже зрозумілий, там немає жодних таємниць. Законодавство потойбічного світу цілком подібне законодавству китайської цивілізації пізнього періоду. Тому що його основою є природа людини, суду потойбічного світу притаманні всі негаразди світу людей. Перед тим як потрапити до пекла душі проходять попередні слухання у храмі божества міста. Храм божества міста – це приміщення суду потойбічного світу. Божествами міста часто стають поважні особи, які померли (як батько Лінь Дайюй – героїні роману «Сон у червоному теремі» - Лінь Жухай став божеством міста), і вони теж беруть хабарі. І хоча найвищий суд потойбічного світу відносно справедливий, в облікових книгах часто трапляються помилки, і хтось, не проживши повного віку, потрапляє туди. Через чималі клопотання можна ще виявити помилку, але людина вже змушена як то кажуть «позичити тіло, щоб повернути душу», тому що своє тіло вона вже не може отримати.

Чому таке значення має труна

Якщо після смерті відбувається реінкарнація, то очевидно, що душа не прив'язана до тіла, воно тимчасове, тому китайська теологія відрізняється від єгипетської і не надає такого значення тілу покійника. А чому ж таку велику увагу приділяють труні? Незважаючи на чималі клопоти і витрату грошей, труну з тілом тих, хто померли на чужині, необхідно за тисячі кілометрів повернути на землю предків. Китайська труна, чим вона вищої якості, тим вона важча. Головне у виготовленні труни, щоб її могли нести чотири, шість, або чотирнадцять чоловік і більше. Тому якщо труна згорить, то для родичів померлого це велика проблема. Родичам померлого нічого не залишається як вирити терміново печеру і сховати там труну. Зазвичай земля на кладовищі має бути теплою і сухою. Якщо у могилі з'явиться волога, вітер, мурахи, то для дітей і онуків це дуже псуватиме життя. Тому школа феншуй настільки складна, і спеціальне дослідження місця для могили має вплив на долю нащадків...

Невловима китайська душа

А все ж таки китайська релігія - це релігія чи ні? Якщо це релігія, то має бути якась душевна віра. Нижчі класи вважають, що віра і релігія досить безпечні, тому на випадок, якщо потім все виявиться пустими словами, то нема чого суму-

вати, до того ж атеїстам не треба буде спускатися до пекла. Це пояснює терпиме ставлення Китаю до іноземних релігійних традицій. Якщо без причини зачіпати християн і потім колись доведеться потрапити до християнського пекла, а там жодного знайомого обличчя, то можна і постраждати.

Як би там не було, та не могли визначитися. А в релігії іноді неможливо обмежитися неясним дипломатичним красномовством, треба відповісти «так» або «ні».

Наприклад, людина все втратила, і тільки спираючись на внутрішні сили, вона може знову піднятися, створити нове майбутнє. Але в Китаї таке дуже рідко можна побачити. Хоч і вірять, що «труднощі роблять людину», та якщо той, хто здолав труднощі, падає одного разу, то підвестися він вже не зможе. І з цієї причини у китайських газетах майже через кожні два дні передруковують один вислів Едісона чи то Франкліна: «Поразка – мати успіху».

Китаєць, зазнавши поразку, може і вірити у себе, і добре робить все, що має зробити, але не своєчасно. Небо ніколи не допомагає тим, хто програв. «Небо» китайської інтелігенції схоже з «природністю» в сучасному мисленні. Величне йде своїм безжальним шляхом і не має ніякого відношення до милосердного бога у християнстві. У нас простонародна релігія теж зазнала впливу «неба» прадавніх людей, і злочин має бути покараний, тому що злочин перешкоджає просуванню природності, і одна добра справа не обов'язково буде винагороджена.

Хоч і кажуть, що «небо не закриває людині шлях», але коли насправді настають скрутні часи, дуже мало шансів врятуватися. У безвихідному становищі що ж може підтримати китайця? Релігія хіба що скаже йому, що це розплата за колишні гріхи, а яка ще втіха?

Жебрак не людина, тому що у конфуціанстві сфера людського дуже обмежена. Самою головною умовою суспільного статусу людини є її зв'язки з іншими, і навіть ці зв'язки обмежені «п'ятьма відносинами»¹. Дуже бідна людина не може дотримуватися конфуціанського вчення, тому, що спочатку вона має відповідати вимогам суспільства: мати гроші або власну землю, утримувати родину. Жебрак не може мати родини, або яких-небудь людських стосунків, тільки що просити у людей якогось співчуття, але це шкодить моральності людини. Тому жебрак не попадає під захист релігії.

Бідна людина і жебрак не однакові. У всіх країнах світу нижчі класи найбільш набожні, тому що вони палко вірять у відплату прийдешнього життя. А китайські нижчі класи, тому що вони живуть скупчено, мають набагато більше людських зв'язків, обмежень, обов'язків, ближче до тисняви душ померлих за фасадом китайської релігії, глибше усвідомлюють, що це таке.

А той, хто має померти, теж не людина. Болісне самовідчуття розриває зв'язок між людьми. Тому таке рідкісне співчуття. У душевному стані смертельно хворої людини в Китаї ніколи не копирсалися. В нашій літературі, коли доходить до цього моменту, все обмежується рефлексіями стороннього спостерігача, і з цієї причини часто перетворюється на жорстокий фарс, такий як відомий «Дух смерті» з привидами поліцейським у виконанні коміка у білому вбранні і високому капелюсі з надписом: «А гроші - мені».

Китайці зовсім не цікавляться причинами своєї долі, а навіть якщо і цікавляться то не дуже насмілюються над цим замислюватись. Виходити у своїх думках за межі людського небезпечно, демони і привиди можуть скористатися цим

¹ «П'ять відносин» (китайською – *wulun*) – це відносини пана і слуги, батька і сина, старшого і молодшого братів, чоловіка і дружини, друзів.

і прийти, краще їх ніколи не чіпати. Китайці зосереджують свою увагу на тому, що їм достеменно зрозуміле, на невеличкому фрагменті життя у світлі червоних ліхтарів. У цих межах китайська релігія дієва. А за межами цього все непевне, сповнене стражданнями. Все пусте, і як казала Янь Сіцзяо²: «Вимити руки, почистити нігті, пантофлями місити багнуку».

Серпень 1944 р.

(Перекладено за виданням: 自己的文章/张爱玲著. 傅光明主编. - 北京: 京华出版社 · 2005).

Чжан Айлін – письменниця вишуканого стилю в сучасній китайській літературі

На початку 20 століття китайська література змінила концепцію літератури, створила новий літературний метод, метод створення літературного твору сучасною китайською мовою. З першою високою хвилею літературної творчості у всіх значеннях ця література принесла з собою дух експериментаторства. Якщо розглядати літературний процес з точки зору особистостей, то ці експерименти викликали появу Лу Сіня, Шень Цунвеня, Чжан Айлін та інших, які і створили вишуканий літературний стиль сучасної китайської мови.

Чжан Айлін (1920–1995) – одна з найвідоміших і суперечливих письменниць Китаю ХХ століття, на жаль, цілком невідома українському читачеві. Чжан Айлін народилася в 1920 році в Шанхаї у заможній родині з провінції Хебей. Вона жила в Сянгані, а померла в США в Лос-Анджелесі. 1939 року поступила в Сянганський університет. 1941 року, коли почалася війна на Тихому океані, вона - студентка III курсу - була змушена повернутися в Шанхай. Через два роки вийшли в світ її перші значні твори і серед них «Кохання у переможеному місті» («倾城之恋»). У 1952 році вона знову поїхала в Сянган, потім 1955 року переїхала жити до Америки, де викладала в Каліфорнійському університеті. Найбільш відомі романи Чжан Айлін: «Кохання випаленої землі» («赤地之恋»), «Плітки» («流言»), «Гнівна дама» («怨女»), «Півжиття» («半生缘»), «Широко розплющені очі» («张看»), «Жахливий сон червоного терема» («红楼梦魇»), «Над морем зацвітають квіти» («海上花开»), «Над морем опадають квіти» («海上花落»), «Розчарування» («惘然记»). За її книгами знято більше десятка кінофільмів. Самий останній з них фільм режисера Енга Лі «Спокуса» («色.戒»), що вийшов на екрани 2007 року. Фільм отримав кілька нагород на кінофестивалях, у тому числі, «Золотого лева» Венеціанського кінофестивалю.

Творчість Чжан Айлін жила в китайською й західною літературами. Письменниця багато зробила для розуміння китайської культури за межами Китаю. Іронічне ставлення до людей, цікаві історії, особистий досвід, пошуки істини - притаманні прозі Чжан Айлін. Все, що вона написала, є зрозумілим і духовним. А за змістом і художніми цінностями її твори і донині є найкращим відображенням складного періоду історії Китаю, в якому Чжан Айлін сформувалася як письменниця.

² Негативний персонаж класичного роману «Річкові заплави».